

Robert Adams (1996), *Social Work and Empowerment*. London: Macmillan/BASW. 221 str.

Krepitev moči je postal v 90-tih eden izmed vodilnih konceptov v socialnem delu, pa tudi v drugih strokah, ki delajo z ljudmi. O tem priča tudi druga izdaja Adamsove knjige v dobro znani zbirki Praktično socialno delo (*Practical Social Work*). Knjiga je namreč prvič izšla konec 80-tih z naslovom *Socialno delo, samopomoč in krepitev moči* (*Social Work, Self-Help and Empowerment*) in je takrat zaznamovala prehod iz obdobja, ko je bila v 80-tih samopomoč ena vodilnih idej v socialnem delu, v obdobje, ko jo je v 90-tih zamenjal pojem krepitev moči uporabnikov. Knjiga je še vedno v veliki meri tudi knjiga o praksi samopomoči, vendar skozi prizmo krepitev moči. Izkazalo se je namreč, da je samopomoč lahko le krinka dominacije strokovne ideologije in moči ter nadaljevanje odvisnega položaja uporabnikov, če je ne spremlja realen premik moči.

Krepitev moči je, kot pravi Adams, pojem, ki je omogočil preseganje krize socialnega dela v 80-tih in preseganje potrošniškega modeliranja socialnega dela po načelu kvazitrgov v 90-tih. Je teoretičen in metodičen pojem, ki nam pomaga ugotoviti, kako naj ljudje pridobijo vpliv nad svojim življenjem in kako povečati moč ljudi, ki jim je primanjkuje. Adamsova definicija je:

Krepitev moči lahko definiramo kot načine, s katerimi posamezniki, skupine in/ali skupnosti postanejo sposobni vplivati na okoliščine in doseči svoje lastne cilje ter tako postanejo sposobni pomagati sebi in drugim, da maksimirajo kvaliteto svojega življenja (str. 5).

Krepitev moči se torej navezuje na različne pojme, ki jih poznamo v družbeno angažiranem socialnem delu: demokratizacija socialnih, zdravstvenih in drugih služb, sodelovanje uporabnikov pri njihovem upravljanju, načrtovanju in evalvaciji, zagovorništvo in samozagovorništvo, normalizacija, ozaveščanje, praksa, ki jo vodijo uporabniki, radikalno socialno delo, socialno delo, ki deluje proti zatiranju marginalnih skupin (ženske, rasne, prizadetosti itn.), kot tudi postmodernizem v socialnem delu. Krepitev moči bi lahko bil torej pojem, ki bi združeval raznolikost različnih borb proti družbenim krivicam, ne da bi jih pri tem reducirjal na neki skupni obrazec in predpisoval splošno in dokončno rešitev.

Po avtorjem mnenju pa nas ob uveljavljanju tega pojma čakajo številne pasti: da, paradokso, krepitev moči uporabnikov ostane odnos, v katerem uporabniki ostanejo predmet krepitev moči; da je krepitev moči enega lahko zmanjševanje moči drugega; da krepitev moči zvedeni v zgolj usposabljanje; da krepitev moči zamenjamo za samopomoč in pustimo ljudi, da si sami pomagajo, ter da s pretvezo krepitev moči podpiramo potrošniški model skupnostne skrbi, kot to počne radikalna desnica.

Korenine prizadevanj za krepitev moči gotovo ležijo v samopomočnem gibanju. Samopomoč je bila velikokrat po pravici kritizirana kot meščanski individualistični koncept, ki deluje zlasti v okolju srednjega sloja, kjer je na razpolago dovolj sredstev, da si lahko ljudje pomagajo, medtem ko v situacijah, kjer gre za nemočne in deprivilegirane sloje ali skupine, deluje zlasti kot ideološki konstrukt, podoben zgodbi Lažnjivega

Kljukca, ki je potegnil sebe in konja iz močvirja. Tudi glavne zgodovinske reference se nanašajo na samopomoč, ki so jo filantropi propagirali ob koncu 19. stoletja. Vendar Adams opozarja, da zgodovinske korenine samopomoči po drugi strani segajo tudi dlje v zgodovino, k eksperimentom utopičnih socialistov in delavski vzajemni pomoči. Hkrati pa tudi opozarja, da je gibanje za samopomoč v 80-tih predhodilo gibanje prostovoljnega dela v socialnem delu v 60-tih in 70-tih, ki ga je na neki način omogočilo, zlasti pa podprlo. Kot pogon krepitev moči pa so najbolj pomembne nekatere vrednote, ki so se razvile v okviru gibanja za samopomoč. Te so samoupravljanje, krepitev moči prek samopomoči, protibirokratska naravnost, sodelovanje in skupne izkušnje. Gibanje samopomoči je razširjeno po vsem svetu in zajema veliko različnih tematik, vključno s sadomazohizmom, evtanazijo, pravico do samomora, še zlasti pa je pomembno v »nerazvitih« deželah, kjer lahko ob pomanjkanju ustreznih služb vnaša avtentične načine vzajemne pomoči v razne vrste stiskah. Skratka, samopomoč je po eni strani pogonska sila krepitev moči, po drugi pa dekla kolonializma, če ne gre za resnične premike moči in uveljavljanja avtentičnih interesov skupin.

Na razvoj paradigme krepitev moči v socialnem delu deluje, večinoma negativno, več tokov. Demografski tokovi povečujejo absolutno in relativno število nemočnega prebivalstva. Hkrati tudi institucionalne spremembe prispevajo k zvečanem številu prebivalstva, ki potrebuje podporo in živi v skupnosti. Protislovni del poslanstva socialnih delavcev je, da so nastavljeni tudi za to, da selekcionirajo tiste, ki so potrebni družbene podpore, obenem pa velik del strokovnjakov gleda na dejavnosti uporabnikov zviška, in četudi so naklonjeni praksi uporabnikov, velikokrat le stežka najdejo pot do sodelovanja. Uspehi služb in dejavnosti, ki jih vodijo uporabniki, so preslabo ovrednoteni in publicirani, tako da imajo strokovnjaki le malo zgledov, ki bi jih pri tovrstnem delu opogumljali.

Kljub temu pa se krepitev moči uveljavlja kot nova paradigma v socialnem delu in nasploh pri delu z ljudmi in nadomešča paradigmo obravnavanja (*treatment*). Pri tem Adams, sklicujoč se na Kuhna, ugotavlja, da nova paradigma v socialnem delu ne nastaja samo v teoriji, ampak tudi v njeni aplikaciji.

Da bi kdo (strokovnjak ali uporabnik) lahko krepil moč koga drugega, mora najprej okrepiti svojo lastno. Adams govori zlasti o samorazvoju in učenju znanj in spretnosti, vendar krepitev lastne moči (*self-empowerment*) pri tem ni kakšen *psihosocialni fitness*. Krepitev lastne moči mora biti odprta za dialog z drugimi udeleženci in izhajati iz predpostavke kolektivnega boja proti zatiranju, ukvarjati se mora z neenakostmi in upoštevati strukturne značilnosti situacije. Potek krepitev lastne moči naj bi vseboval oceno situacije, načrtovanje krepitev moči in akcijo, ki ji nujno sledi refleksija procesa.

V poglavju o krepitevi moči posameznikov avtor pokaže, kako lahko procesi svetovanja in zagovorništva pripomorejo h krepitevi moči svetovanca. Za utemeljitev uporabi Freirovo delo (npr. Freire 1972). Dialog, ozaveščanje, kodifikacija in dekodifikacija, zlasti pa preraščanje v subjekta spremembe so osnovni pojmi vsakršne krepitev moči. Cilj krepitev posameznikov ni zgolj njihova večja ozaveščenost, asertivnost in samodirektivnost, ampak tudi večji optimizem in pripravljenost za kolektivno delo, ki jih pelje k njihovim ciljem. Preseganje individualizma je skorajda nujna posledica krepitev moči posameznika.

Avtor se izogne diskusiji, kako skupinsko delo krepí moč posameznikov ali skupine, oziroma, kako lahko zmanjša njihovo moč, in se posveti krepitevi moči samopočnih skupin. Poznamo samopomočne skupine, ki jih organizirajo in vodijo strokovnjaki, in neodvisne skupine, ki jih vodijo uporabniki. Vmes so še skupine, ki jih strokovnjaki le facilitirajo. Odnos med strokovnim socialnim delavcem in samopomočno skupino je v prvem primeru navidez paradoksen,

contradictio in adjecto, vendar v praktičnem oziru še vedno legitimen, pa tudi v drugem primeru (avtonomne skupine) je še vedno nujen, če ne drugače, tako, da strokovnjak to dejavnost pri svojem delu upošteva. Vseeno pa družijo te zelo različne samopomočne skupine nekatere skupne značilnosti: enakost statusa članov, podobne izkušnje, vzajemna pomoč in podpora, brezplačna udeležba, skupne vrednote in cilji ipd. Funkcije samopomočnih skupin so različne od terapevtskih, družabnih, izobraževalnih, pa do akcij v skupnosti in raziskovanja. Razpon delovanja samopomočnih in uporabniških skupin je izredno širok. Lahko je osredotočanje na neki življenjski problem (specifični problemi duševnega zdravja, zasvojenosti, spolnih in odnosnih težav itn.), lahko so anonimne skupine po vzoru Anonimnih alkoholikov, skupine za svojce in skrbnike ljudi z različnimi težavami, samopomočne terapevtske skupine, skupine za ljudi, ki imajo izkušnjo stigme (npr. HIV/aids), skupine za samorazvoj (vrstniške terapevtske skupine, skupine, povezane s spolnimi vprašanji, skupine na zdravstvenem področju), skupine za ozaveščanje (preživelci, samozagovorniki). Proces krepitev moči v skupinah se začne z iniciacijo, nadaljuje s samorazvojem in gibanjem k samopodpori in ustali v proselitizmu, pomaganju sotrpnom.

Skupine za samopomoč se začnejo z nabiranjem zadostnega števila članov, z iskanjem prostora za srečanja, oglaševanjem dejavnosti, zagotavljanjem primerne podpore, tudi v povezavi z podobnimi skupinami. V delovanju morajo doseči legitimiteto, vzdrževati angažiranost članov in priskrbeti sredstva. Ukvarjajo se s tem, kako obvladovati težave, pri katerih se čustvene zadeve mešajo s konceptualnimi, konflikti z vprašanji moči, in pogosto tudi težave z apatijo. Adams poleg svojih razmišljanj opozarja na večje število priročnikov. Pri nas je precej dobrega v sodelovanju s Hamlet Trustom za področje duševnih stisk izdala Ozara (Campbell 1996).

V poglavju o krepitevi moči skupin v

skupnosti in organizacij Adams opiše po Katzu različne faze razvijanja. Nastanek tovrstnih skupin organizacij je lahko avtonomen, lahko pa tudi nastane na pobudo strokovnjakov, ki imajo bodisi posluš za dogajanje v skupnosti, bodisi se hočejo posvetovati z uporabniki in njihovimi pomočniki. Druga faza je neformalna organizacija, ki je na neki način kumulativen učinek uporabniških pobud. V tretji fazi pride do porajanja vodstva, v četrti pa začetek formalne organizacije, na koncu pa organizacija že zaposluje plačano osebje in strokovnjake.

V poglavju o evalvaciji, ki krepi moč uporabnikov, Adams izhaja iz spoznanja, da so uporabniške pobude v resnici eksperimentalna praksa, ki jo nujno spremlja refleksija, in je načrtovanje ocenjevanja in vrednotenja te dejavnosti ključnega pomena. Ocenjevanje je potemtakem tudi dejavnost, ki omogoča krepitev moči in je zato pomembno vanjo vključiti uporabnike in jo korektno načrtovati.

Krepitev moči uporabnikov gotovo postavlja kopico vprašanj glede odnosa med strokovnjaki in uporabniki. Adams opozarja, da je v naravi odnosa odpor uporabnikov do socialnih delavcev. Lahko sicer govorimo o novem profesionalizmu, ki ima naslednje značilnosti: nadzor potrošnikov, ravnodušnost do strokovnjaških kvalifikacij, občutek skupnega jezika in namen preseganja individualistične strokovne prakse, kritični odnos, nestrpnost do tempa sprememb in angažiranost v političnih dejavnostih. Vendar je ta novi profesionalizem omejen. Nova zakonodaja o skupnostni skrbi je sicer izziv za stroko v Združenem kraljestvu, vendar je po drugi strani tudi okrepila konformizem strokovnjakov in se samopomočne skupine dostikrat uporabljajo kot tehnični dodatek posameznih socialnih programov. Uspeh nekaterih samopomočnih gibanj je imel tudi negativno posledico, da so se javne službe pričele umikati z nekaterih področij dela. Hkrati pa lahko govorimo o alternativizmu kot o nevarnosti, da tako stigmatizirane skupine prično izgubljati moč. Vendar pa je Adamsovo mnenje, da izhod

iz tega ni kritika alternative, ampak pripravljenost strokovnjakov za investiranje in dialog z alternativo. Nevarnost je tudi, da prično strokovnjaki izkoriščati uporabnike, kot se je to že zgodilo z prostovoljci, ali pa da jih kolonizirajo. Kredibilnost, podpora in sredstva lahko tudi pomenijo žrtvovanje neodvisnosti. Adams se zavzema za vzajemno krepitev moči, kultiviranje optimizma in tako podpora stroke, ki ne bo kompromitirala uporabniških pobud. Socialni delavci morajo uporabnikom pomagati razumeti tudi politične, ne samo osebne značilnosti njihovih problemov ter jih posredovati navzgor. Praksa socialnih delavcev se mora profanizirati, biti namenska in jasno usmerjena v krepitev moči, vloge strokovnjakov in uporabnikov pa se morajo čimbolj zabrisovati.

Splošna vprašanja socialnega dela, ki krepí moč uporabnikov, so po Adamsovem mnenju: kako razvijati resnično udeležbo uporabnikov namesto navidezne (jih vključiti v procese od začetka, imajo naj ključno vlogo pri ocenjevanju situacije, kako so udeleženi pri upravljanju služb. itn.), kako doseči jasnost glede učinkovitih pogojev krepitve moči (npr. nevtralni teren srečanj skupin), pripoznati, da gre pri krepitvi moči tako za osebne kot tudi za kolektivne procese, maksimalno vključevati uporabnike in pomočnike v vse procese; strokovnjaki pa morajo zagotoviti, da se bodo njihove ustanove iz teh izkušenj kaj naučile. Vrednote, ki jih prinaša krepitev moči v socialno delo, so: boj proti zatiranju, politična dejavnost, večanje udeležbe, vzajemna pomoč namesto individualizma, profesionalni neprofesionalizem (uporabniki postajajo izvedenci) in antiprofesionalni profesionalizem (strokovnjaki gojijo kritiko strokovnjaštva), preseganje ciljev srednjega sloja, izziv moči strokovnjakov in neenakosti. Socialno delo, ki temelji na krepitvi moči, pomeni

širjenje razpona socialnega dela, vključevanje različnih sektorjev in terja delovanje socialnih delavcev in delavk na več ravneh, hkrati pa pomeni osredotočanje na podcenjena in obrobna vprašanja.

Kot smo videli, knjiga izčrpno pregleda vprašanja, ki se porajajo ob krepitvi moči uporabnikov. Čeprav rahlo suhoparno, to naredi dovolj sistematično in uporabi primere, ki ilustrirajo bolj konceptualno razmišljanje. Avtor se poleg konceptualnih lotev tudi povsem praktičnih vprašanj, vendar knjiga ni priročnik in večino praktičnih vprašanj artikulira dovolj odprto, da bralcu prepuosti iskanje odgovorov za njegovo konkretno prakso.

Na konceptualni ravni je slaba stran, da zanemari Iličevsko kritiko samopomoči kot dela v senci strokovnjakov (Ilič 1985) in se prehitro zadovolji s postvarjeno vlogo uporabnikov. Kljub temu, da nakaže probleme odvisnosti skupine od vrednot, ki jih posreduje dominantna kultura skrbi, zanemari iskanje poti subjektivizacije, kot jo poznamo npr. pri Guattariju (1984), deloma pa tudi v eksistencialističnih koreninah Freireovih spisov. Na praktični ravni bi morala knjiga, ki se ukvarja s krepitvijo moči, posredovati zlasti praktične napotke, kako analizirati moč v konkretnih situacijah, kako izrisati zemljevide moči, ki bi tako skupinam uporabnikov kot tudi udeležnim socialnim delavcem pomagali najti tiste vire moči, ki so jim na voljo. Kajti moč je navsezadnje konkretni politični vektor v nekem prostoru. Tu bi bralca spomnil na tisto, kar smo zvedeli od italijanskih kolegov (Basaglia 1981; Gilli 1977), ki se naslanjajo na gramscijevsko tradicijo. Brez konkretne analize moči postane, kot ponavadi, postmodernizem, na katerega prisega avtor, le puhla fraza.

Vito Flaker

Literatura

- F. BASAGLIA (1981), *Negacija institucije*. Beograd: Vidici br. 5.
 P. CAMPBELL (1996), *Kako začeti*. Maribor: Ozara.
 P. FREIRE (1972), *Pedagogy of the Oppressed*. Penguin Books.
 G. A. GILLI (1977), *Kako se istražuje*. Zagreb: Školska knjiga.
 A. GRAMŠI (1973), *Problemi revolucije*. Beograd: BIGZ.
 F. GUATTARI (1984), *Molecular Revolution*. Penguin Books.
 I. ILIĆ (1985), *Pravo na zajedništvo*. Beograd: Rad.